

## Net szemle

# PÜNKÖSD

Pünkösöd neve a görög pentekosztész 'ötvenedik' szóból származik, ugyanis ez az ünnep a húsvétot követő ötvenedik napon kezdődik. Pünkösöd a húsvét függvényében mozgó ünnep, május 10-e és június 13-a között. A magyar pünkösdi szokások a keresztény ünnephez kapcsolódnak ugyan, de mint az alábbi tiltó rendelkezések is bizonyítják, számos olyan szokás és hiedelem őrződött meg, melyek legfeljebb csak az elnevezésükben köthetők pünkösödhöz, például a csetneki zsinat határozata 1594-ben tiltotta a pünkösdi királyválasztást, táncot és játékokat. Az 1692-ből származó csíkkozmási tiltás így szólt:

"Eleitől fogva régi időben is mindenkor tilalma volt a sátoros ünnepeken való táncolásnak, királynéasszony ültetésnek, mely pogányoktól maradt szokás ezután is tilalmas." 1770-ben Tessedik Sámuel arról számolt be, hogy megszüntették a májusi fák bevitelét a templomba pünkösdkor, mert a gazdák legszebb gyümölcsfáikat láthatták ott kivagdosva. A tiltások jellegzetes pünkösdi szokásokra vonatkoznak: pünkösdi királyválasztás, pünkösdi királynéjárás, pünkösdi zöldágazás, májusfa, valamint pünkösdi multságok, táncok, játékok.

## PÜNKÖSDI KIRÁLY

A pünkösdi királyválasztásról a középkor óta vannak adataink. A 17. század végén és a 18. század elején a huszárezredekben "májuskirályt" választottak. A közmondás is ismert: "Rövid, mint a pünkösdi királyság." A többnyire lóversennyel vagy más ügyességi próbával választott pünkösdi király hatalma egy évig tartott. A múlt századi szokásgyűjtemény részletesen közöl egy lovasversennyel történő pünkösdi királyválasztást a Dunántúlról. A győztest és lovát virágokkal és szomorúfüzágakkal borították be. "Egy évig azu-

tán őt nevezik pünkösdi királynak. Nem kell pedig hinni, hogy ez csak valami üres cím. Járnak emellé hatalmas kiváltságok. A pünkösdi király egy évig minden lakodalomba, ünnepélyre, multságra hivatalos, minden kocsmában ingyen rovása van, amit elfogyaszt, fizeti a község, lovát, marháját tartoznak a társai őrizni, s ha netán valami apró vétséget követne el, azért testi büntetéssel nem illetik. Ilyen nagy úr a pünkösdi király egy álló évig."

A múlt századihoz hasonló módon választottak pünkösdi királyt Pusztá-

szemesen az 1940-es években. A győztest és lovát virággal borították. Végigvágatott az utcán, utána tíz-húsz fős lovas kísérete. A lovak nyakán csengő csörgő volt, kanászostorral durrogtattak, rikongattak, kurjongattak. Salgótarjánban ugyancsak a második világháború idején a pütkösdi királyjelölteknek 5-6 kilométeres távon kellett lovagolniuk, fejükön félig telt borosüveggel táncolni úgy, hogy a teremben méterenként borosüvegek voltak letéve. Akinek sikerült, az lett a pütkösdi király, első a mulatságban, vezető a legénybíró-választásban.

Nádudvaron a lovasversenyt tekézés és birkózás egészítette ki. A versenyek győztese lett a pütkösdi király. A bálteremben letettek egy csokor pütkösdi rózsát a padlóra, azon kellett áthajolnia, és a legények sorra rácsaptak a fenekére. Azután annyit ihatott, amennyit bírt. Majd a legényavatás következett, mely szintén veréssel járt. A legényavatás lényege az volt, hogy ettől kezdve udvarolhatott, járhatott kocsmába, bálba.

A Csallóközben, Szapon a pütkösdi királyválasztásról nincs adat, de pütkösdi volt a legényavatás ideje: "Mindzen tizenhét éves leginnek be köllött magát körösztetni a legények közé; A legin fizetett 5-10 liter bort, ótán választott magának körösztepát. A körösztepa utánno megkörösztüte, leöntötte a fejit kevés borraa. Aki nem írte, hogy leginnyé avassák nem mehetett a kocsmába".

A pütkösdi királyválasztásnak is - mint a legtöbb népszokásnak - van

gyermekjáték-változata, az alábbi a Zemplén megyei Cigádon jegyezték le: A fiúgyerekek gallyakat dugdostak le a porba, két fiút befogtak lónak és hajtották a gallyak között és körül, miközben énekelték a "Mi van ma, mi van ma" kezdetű jellegzetes pütkösdi éneket.

A múlt századi adatok még szólnak pütkösdi király- és királynéválasztásról nagylányok és legények köréből: "A szokás mai gyakorlata, kétségtelenül már sok lényeges feledésével, mint az különösen a palócoknál Nógrád, Hont, Gömörben és Csallóközben kisebb nagyobb különbséggel divatozik, tudomásomra ebből áll: pütkösdi napján, gyakrabban csupán pütkösdi délután az ifjúság a délutáni tánc és zene előtt választ maga közül, és pedig a legények külön egy királyt, s a leányok is egy királynőt, amaz az ünnepély feje és rendezője, emez díszje, az ünnepélyes öltözék, szalagok, kendők s virágkoszorú tétetik, kezükbe virágokkal díszített királyi pálca adatik, olykor azonban ezt, a király által rendelt szolgáló viszi előttük; ehhez a leány arca fehér lepellel elkendőztetik, karjára virágokkal telt kosarat tűz, s ha az adandó ajándékok sokasága megkivánná, ilyeneket visznek utána kiválasztott szolgálói is; végre négy lehámozott fehér botocskára köttetik egy nagy piros tarka kendő négy vége, s mennyezetkint vitetik felettük négy leány által; az egészet kézenfogódzva kört alakított legények és leányok táncoló serege veszi körül, s megkezdik a táncot a falu kocsmája, a király v. királynő háza előtt,

honnét a menet házról-házra folytatták, minden ház előtt eljárják a körtáncot; mire a ház gazdasszonya kilép, széket téve a ház elé a király és királynőnek a kosarába ajándékot vetve, mi a kosárbóli virághintéssel viszonztatik, a pütkösdi királyné arca lelepleztetik s az illető pütkösd ünnepére vonatkozó versek, kísérve többnyire a ház ura s asszonyára, kiktől az ajándékot vevék,

alkalmazott szerencsekivánatot s hálálkodással szavaltatnak el, vagy egyhangúan dudolgatnak, minek ismétlődő zárversei visszhangoztatása közt az egész csoport eljárja a kör- vagy tipegőtáncot". A 20. században a pütkösdi király- és királynéválasztás már csak a gyerekek, kisebb lányok körében volt ismert.

## PÜNKÖSDI KIRÁLYNÉJÁRÁS, PÜNKÖSDÖLÉS

A házról házra járó pütkösdi szokásoknak két típusa különíthető el a 20. századi adatok, leírások alapján: az Alföldön és Északkelet-Magyarországon elterjedt pütkösdölés változatai, valamint a dunántúli pütkösdi királynéjárás, mely sokfelé még az 1960-as években is élő népszokás volt.

Az alföldi típus a szereplők számának, elnevezésének az alapján ugyancsak több változatba sorolható. Egyes vidékeken pütkösdi királynő a központi szereplő, aki ruhájával, díszével is kivált a többiek közül, másutt a lakodalmas menet analógiájára menyasszony, vőlegény, vőfély, koszorúslány szerepelt, s végül előfordult, hogy nem is választottak megkülönböztetett szereplőket.

Tarnamérán pütkösdi királyt és királynőt választottak. A lányok fehérbe öltöztek, a legények gyolcsinget, gyolcsigatyát vettek fel, árvalányhajjas kalapban, kislajbiban mentek a lányok után.

Táncoltak és énekeltek a házaknál. Pénzt és ennivalót kaptak, amit elosztottak, illetve közösen elfogyasztottak. Énekük:

Mi van ma, mi van  
ma piros pütkösd napja.  
Holnap lesz, holnap lesz,  
a második napja.  
Királyné pálcája.  
szálljon a házára,  
ha nem a házára,  
az úr asztalára

Lányok ülnek a toronyba,  
arany koszorúba.  
Arra mennek a legények.  
sárga sarkantyúba,  
levennem a süvegemet,  
annak örülnétek.  
Királyné pálcája,  
szálljon a házára,  
ha nem a házára,  
az úr asztalára.

A lakodalmas menet mintájára a pünkösdlés egyes változataiban menyasszony és vőlegény szerepelt, de volt, ahol csak a menyasszony vonult a kíséretével. Legtöbbször a "vőlegény" is lány volt. Galgahévízen az 1920-as években szűnt meg a szokás. Addig a lányok ünnepi öltözetben, a "menyasszony" fehér ruhában és kendőben, fején pártaszerű koszorúval, bal karján

hímzett kendővel, jobb kezében virággal ment. A "vőlegény", aki szintén lány volt, a bal füle mellé piros pünkösdirózsát tűzött. A "főnásznagy" kezében faragott vagy színes papírba csavart botra tűzött zászló volt. Mellette haladt a "kosaras", aki az adományokat gyűjtötte. Kíséretül még 8-10 lány csatlakozhatott párosával, zászlósan vonultak. Énekük a következő volt:

Giusto 15

Mi-mi-ma-ma, mi van ma, piros pünkösdi napja.  
 Holnap lesz, holnap lesz a második napja.  
 András, bokrétás, jól megfogd lovadnak  
 zablóját.  
 ne ti-possa, ne ta-possa a pünkösdi rózsát!  
 Adjon Isten lassú esőt,  
 mossa össze mind a kettőt!  
 Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Mi-mi-ma-ma, mi van ma, piros pünkösdi napja,  
 holnap lesz, holnap lesz a második napja.  
 András, pajtás, jól megfogd lovadnak  
 bokrétás száját,  
 zablóját.  
 ne ti-possa, ne ta-possa a pünkösdi rózsát!  
 Adjon Isten lassú esőt,  
 mossa össze mind a kettőt!  
 Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Az említett harmadik változatra példa a turai leírás, ahol a szokásnak nincsenek megkülönböztetett szereplői: Turán mise után a serdülőkorú lányok és fiúk ugráló tánclépésekkel mentek házról házra, a ház előtt karéjba állva énekeltek:

Máma van, máma van  
 Piros pünkösdi napja.  
 Holnap lesz, holnap lesz  
 A második napja.  
 András, bokrétás jól megfogd  
 Lovadnak a zablóját,  
 Hogy ne tapossa, hogy ne tapossa  
 A pünkösdi rózsát.

Erre mentek a kisasszonyok  
 Szép gombos ruhába  
 Beleléptek véletlenül  
 Pünkösdi rózsába.  
 András, bokrétás jól megfogd  
 Lovadnak a zablóját  
 Hogy el ne tapossa  
 A pünkösdi rózsát.

Észak-Bánátban egy vak koldusasszony járt alamizsnát gyűjteni pünkösdkor a jellegzetes énekkel 1915 táján. A mavagyonyjárásnak, minimamázásnak nevezett szokás a Hortobágy környékén már az 1910-1920-as években szintén megszűnt.

Az alföldi, északkelet-magyarországi

püünkösdlők szövegében csak területi egységenként találunk némi hasonlóságot. Sőt, ez sem mindenütt érvényes, mert az Ipoly menti falvakban az egymáshoz közel eső községekből is különböző változatokat jegyeztek le. A jellegzetes kezdősorokhoz: "Mi van ma" kapcsolódhattak gyermekdalok, leányjátékszöveg-töredékek.

Például:

A püünkösdi rózsa,  
kihajlott az útra,  
szedje föl a menyasszony,  
kösse koszorúba.

vagy:

Lányok ülnek a toronyban,  
gyöngyös koszorúban.  
arra mennek a legények  
sárga sarkantyúban.

A püünkösdi királynéjárás dunántúli változataiban a szereplők lányok voltak. A szokás lényege a következő: többnyire négy lány házról házra vezetett egy kisebbet, a püünkösdi királynét. A kislány fehér ruhát, fején virágkoszorút viselt, a karján pedig virágszirmokkal teli kosarat vitt. Házról házra jártak. A kis királynő feje fölé piros vagy piros mintás kendőt feszítettek ki baldachin módjára, vagy fátyollal borították be. Éneklés közben mozdulatlanul álltak, vagy lassan körbejárták a királynét. Az ének végeztével többnyire a következő mondóka kíséretében magasra emelték: "Ekkora legyen a kend-

tek kendere!" Gyakran háromszor is megismételték a felemelését.

Ha valaki nem szívesen látta őket, gyorsan leguggoltatták a kiskirálynőt, hogy a gazdasszonynak ne nőjön meg a kendere.

A Csallóközben felöltöztetett bábut hordoztak a püünkösdlők, melyet Dunaszerdahelyen és környékén magasra emeltek, mialatt így kiáltottak: "A kendtek kendere ilyen nagyra nőjön, ni!" Tojást, szalonnát, pénzt kaptak. Az ételeket az egyik háznál elfogyasztották. A szokás eredeti célja, a termékenységvarázslás azonban idővel értelmét veszítette. Az utóbbi években, mikor felemelték a kiskirálynőt, már így kiáltottak: "Ekkora legyen a kiskirályné!" A dunántúli változatokban, ahogy a kendervarázsló szerepe homályosult, úgy vált ez a szokás is ünnepköszöntő, adománykérő szokássá. Az öt kislányhoz csatlakozott a hatodik, a kosaras vagy cigányasszony. Nem vett részt a játékban, csak a végén lépett elő.

Néha szavakban is kifejezték kívánságukat:

Segélje a királynénkat,  
Királyné asszonyunkat  
Pár tojással, pár kaláccsal,  
Pár katona forintokkal

A Győr-Sopron megyei falvakban a kendervarázsló mondóka helyett a kis királynőt nevetetni próbálták. A nevetési tilalomban ősi avatási próbát sejt-hetünk. Ilyenkor, ha nem nevetett, pél-

dául azt mondták: "Nem fényes menyecske, hanem királyné!" Ha azonban elnevette magát, azt mondták: "meg-

büdösült a királyné, nyüves a királyné".

Vas megyében a jellegzetes szövegváltozat az alábbi:

Elhozta az isten, piros pünkösd napját,  
 Mi is meghordozzuk, királynéasszonykát,  
 Öreg embereknek csutora borockot,  
 Öreg asszonyoknak, kemence kalácsot,  
 Ifjú leányoknak rózsakoszorujok,  
 Ifjú legényeknek szegfűbokrétájok,  
 Kisebb gyerekeknek porba való játszás.  
 Jácintus, jácintus, tarka tulipányos  
 Hintsetek virágot, az isten fiának,  
 Nem anyámtul lettem,  
 Rózsafán termettem,  
 Piros pünkösd napján,  
 Hajnalban születtem.  
 Akkor kendergyek legyen, hogy még az esztergyát is megérgye!

A pünkösdi énekszövegek között gyakran szerepel egyházi ének. "A pünkösdnek jeles napján, szentlélek isten küldötte" kezdetű egyházi ének már az 1675-ös Canthus Catholiciben is "régie ének" jelzésű.

A népzene kutatók megállapítása szerint három jellegzetes pünkösdi dallam ismeretes. A Dunántúlon a "Pünkösdnek jeles napján" egyházi népének és ehhez kapcsolódva vagy nélküle a gyermekdalszerű "Elhozta az isten" kezdetű ének, míg a palóc vidékeken, az Alföldön is az ugyancsak gyermekdalszerű "Mi van ma, mi van ma" kezdetű

pünkösdi éneket ismerték.

A pünkösdi szövegekben feltűnnek személynevek: András és Szent Erzsébet. Az utóbbira példa az alábbi adománykérő szöveg: "Hugom édes hugom, Szent Erzsébet asszony, Ha váltságos volnék vagy egy pár tojással, vagy egy pár garassal". A kutatás feltételezése szerint András II. Endre királlyal azonosítható, Szent Erzsébet pedig a rózsacsodával kapcsolatos legendája miatt került a pünkösdi szövegekbe, miután a pünkösd közismert jelképe a pünkösdirózsa.

# ZÖLD ÁG, ZÖLDÁGHORDÁS, MÁJFA

Pünkösdkor különféle magyarázatokkal a házakra, kerítésekre, istállókra zöld ágot tűznek. Általában a gonosz, rossz szellemek elhárításával magyarázzák vagy egyszerűen az ünnep jelképezésével, néhol pedig a lányos ház jeleként értelmezik. Zöldágként nyírfaágot, gyümölcsfaágot, leggyakrabban bodzát tűztek ki, a Dunántúlon Szent György-napkor, az ország többi részén pünkösdkor.

Martonoson pünkösöd reggelére a házakat bodzaággal és pünkösdirózsával díszítették a század elején. Szajánban

az ablakba, kapura tették és a pünkösöd jelének tartották. Tiszaszigeten az ablakhoz, ablakpárkányhoz tűzték a bodzaágakat, ahol lány lakott. A századfordulón Dávodon azért tűztek pünkösdkor bodzát az ablakba, hogy a boszorkányok be ne mehessenek rajta.

A zöldághordás pünkösdhez kötődött egyes falvakban. Például Somogy megyéből a Magyar Népzene Tára két változatot is közöl. A szöveg is utal az ünnepre a nagycsepelyi változatban:

16

Jöjj á - tú, jöjj á - tú, te szép a - rany - bú - za,  
ma va - gyon, ma va - gyon pün - kösöd el - sö nap - ja,  
hol - nap lesz, hol - nap lesz a má - so - dik nap - ja.  
A mi ut - cánk a - ra - nyos, a ti - e - tek tik - sz. - ros.

Jöjj átú, jöjj átú, te szép aranybúza,  
ma vagyon, ma vagyon pünkösöd első napja,  
holnap lesz, holnap lesz a második napja.  
A mi utcánk aranyos, a tietek tik sz.ros

A Zemplén megyei Pányokon a pünkösdi zöldágjárást fendijózásnak nevezték. Énekelve mentek ki a közeli erdőre, ahol gallyakat törtek, visszajövet

a falu utcáin eldobálták. A lányok öszszefogódzva vonultak végig, két lány kaput tartó keze alatt:

Bujj, bujj zöldág, zöld levelecske,  
Nyitva van az aranykapu, hadd bujjanak rajta.  
Nyisd ki rózsám kapudat, kapudat,  
Hadd kerüljem váradat, váradat,  
Szita, szita péntek,  
Szomorú csütörtök,  
Dob szerda.

Haj fendi, fendi, fendi jó  
 Cinegemadár gönci jó.  
 Vagy életem vagy halálom,  
 Vagy tetőled el kell válnom,  
 Édesem, kedvesem.

Mint a zöld ág változata, a májusfa a pünkösdi ünnepeken is fontos szerepet kapott. Egyes vidékeinken ilyenkor állították a májusfát, míg ott, ahol május elseje volt a felállítás hagyományosan megszabott ideje, az ünnepélyes kidöntésére került sor pünkösdkor. Galgamácsán például pünkösdi szombatján mentek a legények a fáért az erdőbe, aznap este hordták szét. Többek között a Zempléni-hegyvidék falvaiban is pünkösdkor állítják a májusfát. A pünkösdi májusfának a fiatalok mulatásával kapcsolatos két jellegzetes példája a csallóközi vámkerék és a szabadszállási jádzófa.

A Csallóközben szokás volt a vámkerékállítás. 15 méter magas rúdra ko-

csikereket tettek, feldíszítették szalagokkal, borosüvegekkel. Az erre az alkalomra kinevezett bíró vagy csósz a párokat elfogta, és a lányokkal bírságot fizettetett. A mulatságot is a lányok rendezték, vám nélkül senki sem mehetett a kocsmába. A pénzt közösen mulatták el, úgy vélték, a bőséges evés-ivás a természetet is bőségre készíti.

Szabadszálláson pünkösdi szombatján állították fel a májfát, a jádzófát. A lányok csináltak a másnapi labdázáshoz labdát. A legények díszítették fel a fát azokkal a kendőkkel, amit a lányoktól kaptak. Pünkösdivasárnap kitáncolták a fát, hétfőn pedig bált rendeztek.

## TÁNCMULATSÁGOK

A magyar nyelvterületen mindenütt kedvelték a pünkösdi bálokat. Kalotaszegen például nem ismerték a pünkösdi királyválasztás, pünkösdi királynéjárás szokását. A fiatalságnak mégis jeles ünnepe volt, mert háromnapos táncot rendeztek ilyenkor. A múlt századi adatok szerint a pünkösdi táncmulatságok összefüggésben voltak a pünkösdi királyválasztással. A Nyitra megyei falvakban a májusfaállítás szokása is a pünkösdi királyválasztással kapcsoló-

dott össze. A szomorú pünkösdi király vezetésével jártak a legények adományt gyűjteni, amit azután elmulattak. A múlt századi leírás szerint a "szomorú királyt" a kocsmában választották meg a legények. "A "szomorú király" kinek kötelessége, szomorú, komoly képet vágni - ha elneveti magát pár itcze bor vételére büntetetik, mit a legények a pünkösdi királyság után, a falut bejárván vigan elköltének".

# PÁRVÁLASZTÓ, UDVARLÓ SZOKÁSOK

Udvarlással, párválasztással kapcsolatos szokások is kapcsolódnak pünkösdhöz. Például a sárközi Szeremlén ilyenkor volt a pünkösdi ladikázás. Az udvarló legény szerelmi ajándékként díszes evezőt adott a választott lánynak. Zöld ágakkal feldíszített csónakon pünkösdi másnapján ladikáztak a fiatalok.

"Topolyán a frissebb lányok búzavirágot, pipacsot hoztak a határból, s koszorút fontak belőle. Versenyeztek, hogy ki készül el hamarább, a buzgóbak még két órákor felkeltek. Az volt a virtus, ha megelőzhatték a szomszédokat. Egy-egy legényt is lehetett látni, ugyanis pünkösdi hajnalán annak a lánynak az ablakába kellett csempész-

nie a pünkösdi rózsát, akinek udvarolni szeretett volna, s cserébe el kellett lopni a lány búzavirágból font koszorúját".

Míg a fehérvasárnaphoz kapcsolódó mátkálás, komálás az egyneműek barátságkötését szolgálta, addig a pünkösdi mátkatálküldés a párválasztásban játszott fontos szerepet. Erről múlt századi leírás számol be. Egerben 8-10 éves kislány ünnepi ruhában, fején koszorúval vitte a tálat, melynek közepén koszorúra font kalács és egy üveg bor volt kendővel letakarva. A legény küldte a választott lányhoz, s ha tetszett a lánynak a legény, hasonló tállal viszonozta. A küldöncöt néhány krajccárral jutalmazták.

# TÖRÖKBASÁZÁS, BORZAKIRÁLY, RABJÁRÁS

Az országszerte ismert szokások mellett voltak szűkebb területen ismert pünkösdi szokások is. Nyugat-Magyarország egyes vidékein, így Sopron megyében egy iskolásfiút törökbasának öltöztettek a társai. Szalmával, pelyvával tömték ki a nadrágját, testének felső részét gallyakkal, virágokkal borították be. A zöld ágakra még csengőt is tettek. A törökbasát két társa kísérte házról házra. Az udvaron pálcával

ütötték, hogy ugráljon. A házbeliék pénzt és tojást adtak nekik. A szokáshoz törökkel kapcsolatos mondai hagyomány is fűződik. Ugyancsak Győr-Sopron megyei községből ismerjük az ún. borzakirályt. Egyházasfalun bodzából készítettek számára harangszerű köpenyt, őt is mondóka kíséretében vitték a társai házról házra.

Győr-Sopron megyei szokás az ún. pünkösdi rabjárás is. A pünkösdlő lá-

nyok után mentek a lábuknál összeláncolt fiúk "Segéljék ezeket a szegény katonarabokat!" adománykéréssel.

E szokások feltehetően nyugat-euró-

pai hatásra a közvetlen szomszédságból származnak, ugyanakkor helyi elemekkel keveredtek.

## PÁSZTOROK MEGAJÁNDÉKOZÁSA

A gazdasági jellegű szokások közül pünkösdhöz fűződik sokfelé a pásztorok megajándékozása. A helyi szokásoknak megfelelően bizonyos ünnepélyes formák közt a pásztorok bort és kalácsot szoktak kapni a gazdától a kihajtott állatok számának megfelelő mértékben. Például Túrkevéen pünkösds reggelén a csordással ment a felesége vagy a gyereke. Amikor a gazdák hallották, hogy dudál, kivitték a kapuba a fonott kalácsot és itallal is kínálták. A

pásztor boldog pünkösdi ünnepet kívánt. Tiszalökön pedig, mikor a gazdasszony kihajtotta reggel a csordára a tehenet, kalácsot, bélest vitt a legelőre. A csordás felesége az ajándéknak külön lepedőt terített. A kondásnak a kapuba adták az ajándékot. Hajdúböszörményben a legjelentősebb ajándékozási nap pünkösds volt. Ilyenkor minden pásztor, a gulyás, csikós, csordás, juhász és kondás kapott ajándékba kalácsot, 1 liter bort.

## PÜNKÖSDI HIEDELMEK

Pünkösddel kapcsolatos időjárás- és termésjóslásra is van példa. Gyimesvölgyben úgy tartották, ha ilyenkor esik, akkor jó termés várható. Baranyában, Palicson is mondják: "Ha pünkösdkor szép az idő, sok bor lesz." Az eső azonban nem kívánatos, mert a "pünkösdi eső ritkán hoz jót".

Magyar nyelvterületen nincs a pünkösdsnek boszorkányos jellege, mint a szláv néphagyományban. A keleti szlávoknál jellegzetes az ünnep kapcsolata a vízzel. Erre csak szórványos adataink vannak, például Szegeden egykor a lányok nemcsak nagypénteken, nagyszombaton, hanem pünkösdkor is meg-

fürödtek a Tiszában. A pünkösdi harmattal kapcsolatosan is élt az a hit, hogy gyógyító-, varázsereje van. Turán pünkösdkor harmatot szedtek, amit a szembaj ellen tartottak fogatosnak. A zsebkendőbe szedett harmatot pedig a szeplő ellenszerének. Turán a falon függő szentkép elé virágokat is tesznek, például vadbodzát, ha valaki beteg, ebből főznek neki teát.

Mint minden nagy ünnepen, ilyenkor is tiltották az állatok befogását és a kenyérsütést is.

**Forrás:**

<http://mek.niif.hu/02100/02152/html/07/122.html#128>

# Árpa

*Szerző: Dr. Domsa Patricia*

*Lektor: Dr. Imre László*

## Rövid leírás

(másnéven: hordeolum, gyulladáso-  
s tályog)

Az árpa apró gyulladáso-  
s tályog, ami a szemhéjszél ún. Meibom-féle olajos  
váladékot termelő mirigyeinek bakteri-  
ális fertőzése kapcsán jön létre. A  
mirigyek kivezető csöve a szemhéj szél-  
re merőleges, a gyulladás itt alakul ki.  
A kórokozó általában a *Staphylococcus*  
*aureus* nevű baktérium. Az árpa nyíl-  
hat a szemhéj szemgolyó felőli, belső ol-  
dalan, ezt belső árpának (*Hordeolum*  
*internum*) nevezzük, de nyílhat a bőrrel  
fedett, külső felszínre is, ez a külső ár-  
pa (*Hordeolum externum*). Egy időben,  
egymás mellett több árpa is megjelen-  
het.

Megjegyzendő, hogy az árpa és a jég-  
árpa a szemhéjak igen gyakori, hétköz-  
napis és egymáshoz sokban hasonló  
gyulladáso-  
s állapotai. Éppen ezért a  
két betegségtypust sokszor összekeverik  
egymással.

## Előfordulás és okok

A betegség igen gyakori, banális álla-  
pot, bárkinél előfordulhat. Hajlamosító  
tényező lehet a nem kellően higiénikus  
munkahely, kisgyermeknél is több-

ször ismétlődhet, követve a szintén gy-  
akori felső légúti hurutokat. Fontos tud-  
ni, hogy mint több más fertőzéso-  
s eredetű bőrgyulladás, ez is gyakrabban  
fordul elő cukorbetegknél. Olyan be-  
tegnél tehát, akinél az árpa visszatérő,  
makacs, és kezelésre rosszul reagál, ér-  
demes vércukor vizsgálatot kérni, az  
esetlegesen még fel nem ismert diabé-  
tesz tisztázására.

## Tünetek és diagnózis

A szemhéj bepirosodik, megduzzad,  
és fájdalmassá válik az árpát körölve-  
ző területen. A külső árpa különösen  
feltűnő, piros, érzékeny duzzanat képé-  
ben jelentkezik a szemhéj széle alatt. A  
belső árpa nem mindig okoz látható  
csomót. A látás kicsit homályos lehet a  
belső árpa felszínén meggyűlő, onnan  
elúszó váladéktól, valamint attól, hogy  
a felső szemhéjban növekvő árpa fino-  
man eldeformálja a szaruhártya egyéb-  
ként szabályos felszínét. A szemgolyót,  
annak egészségét - tehát a látóképessé-  
get - ez a betegség nem érinti.

A szem és a szemhéjak szabad szem-  
mel és réslámpával történő vizsgálata -  
a réslámpa tulajdonképpen egy bio-  
mikroszkóp - egyértelművé teszi az ár-  
pa diagnózisát. Az árpa eleinte egészé-

ben piros, gyulladt, fájdalmas és rugalmas tapintású. Ahogy a folyamat előrehalad, a gyulladt terület "beolvad", az árpa kissé megpuhul, már nem feszül annyira, rajta sárgás gennyecsap jelenik meg a mirigy kivezető csövének megfelelően, akárcsak az arcon jelentkező pattanásoknál. Ez az állapot már azt jelzi, hogy a tályog hamarosan spontán felfakad, vagy műveleg kitisztítható.

## Kezelés

Sok esetben az árpa magától kifakad, ezt elősegíthetjük meleg - de nem forró! -, nedves borogatással vagy páarakötéssel: A borogatáshoz a tiszta zsebkendőt vagy kéztörülőt meleg vízbe mártjuk, jól kicsavarjuk, hogy csak egy kevés nedvesség maradjon benne, és óvatosan beborogatjuk vele az érintett szemhéjat. Újra és újra belemártjuk a vízbe, hogy nedves és meleg maradjon.

A páarakötéshez 4x4 cm-es, gyógyszerárban kapható gézlapocskára (Mullap), valamilyen semleges szemkenőcs - pl. Irgamid -, egy nejlon zacskóból kivágott kerek folt, vatta és hosszú ragtapasz csíkok szükségesek. Az érintett szemhéjat bekenjük a kenőccsel, ha belső árpáról van szó, a szemrésbe kenünk a krémből egy keveset. A lehunytt szemre egy száraz gézlap, arra egy tiszta vízbe mártott, majd jól kinyomkodott vattapogácsa kerül, efölé a nejlon folt vízzáró-réteg, majd a legtetejére még egy gézlap. Ezt a réteges kötést ragtappasszal rögzítjük a homlokra és

az arcon. A páarakötés tulajdonképpen egy egyszerű dunsztkötés, amelyben nedves, meleg pára keletkezik, ez elősegíti az árpa érését és tisztulását. Érdeemes a kötést este felhelyezni, és egész éjjelre feltenni, így a napi tevékenységet, vezetést nem zavarja.

Az árpa kezelésében a meleg borogatáson és páarakötésen túl hasznos lehet antibiotikum-tartalmú szemcsepp vagy kenőcs. Ennek kiválasztását bízunk a háziorvosra vagy szemész szakorvosra, sose használjunk orvosi előírás és adagolási javaslat nélkül ilyen készítményt.

Ha a kezelés pár napon belül nem hoz eredményt, és az árpa nem fakad ki, vagy nem szívódik fel magától, keressük fel újra a szemészeti szakrendelést. Sose próbáljuk az árpát magunk kinyomni vagy megnyitni. Ezzel a szemhéj laza kötőszöveti közé préselhetjük a gyulladási anyagot, és ez súlyos, lap szerint terjedő, akár a szemgödör szöveteinek épségét fenyegető gyulladást idézhet elő.

Ha az árpa nem nyílik meg, vagy nem szívódik fel magától, az akut gyulladás elmúltával a következőkben említendő jégárpához válik hasonlóvá. Fájdalmatlan, rugalmas csomócska marad a helyén. Ezt a szemész szakorvos pár perces, ambuláns beavatkozással kitisztítja. A beteg kevés érzéstelenítő szert kap injekció formájában az árpa körüli bőrbe. Ezután az árpát egy speciális csipeszbe fogják. Ennek az eszköznek az egyik szára kerekded fémlapban végződik, a másik szár vége ezzel szemben gyűrűt formáz. Ebbe a csí-

pőbe fogva az árpát az a környezetétől elszigetelődik, elődomborodik, így finom szikével könnyen megnyitható és kitisztítható, anélkül, hogy a genny a környező szövetekbe préselődne. Rövid vérzéscsillapítás után a beteg antibiotikumos kenőcsöt és pára kötést kap, amit pár óra múlva, otthonában eltávolíthat. Az árpa csúcsán ejtett apró nyílás pár napon belül nyomtalanul beheged.

## Hasznos tudnivalók

Az árpa hétköznapi, jól gyógyítható szemhéjgyulladás. Életében legalább egyszer az emberek nagy százaléka "növeszt" egyet. Ha többször ismétlődik, és a megfelelő kezelésre nem jól reagál, diabétesz, illetve az immunrendszer szerzett gyengesége állhat a háttérben.

[www.hazipatika.com](http://www.hazipatika.com)

## Mi történt a vak világban

# TALÁLKOZÁS 1.

*(Évzáró közgyűlés)*

Gördülékenyen zajlott a Komárom-Esztergom Megyei Vakok és Gyengénlátók Egyesületének rendhagyó, évzáró közgyűlése Tatabányán, március 30-án.

Az esős, borongós szombat délelőtt ellenére zsúfolásig megtelt a szolgáltatóház nagyterme.

Az egybegyűltek egyhangúlag fogadták el az előző évi gazdasági beszámolót, a felügyelő bizottság beszámolóját, valamint a 2013. évi költségvetési tervezetet.

Napirendre került a tagdíjemelés is, valamint az elhunyt, a kilépő és a tagdíjhátralékos tagok törlése is.

A hivatalos program után pedig még hosszan beszélgettek a megjelentek az üdítővel és pogácsával teli asztal mellett.

# TALÁLKOZÁS 2.

*(jegyzet)*

Ebédidőben beszélgetünk a Vakok és Gyengénlátók Egyesületének tatabányai irodájában; Nagyné Edit az elnök, Tóth Sándor helyettes és jómagam.

Önként csöppentem a társaságba, egy másik világba, önkéntes munkásnak.